

---

1 HISTORICKÝ VÝVOJ

1.1 Stručný nástin dějin a státního zřízení

1.1.1 Doba královská

Někdy kolem poloviny 8. stol. př. n. l. dochází k tomu, že se jednotlivé osady na březích řeky Tiber spojují a vzniká zde město Řím, který, tak jako každý jiný stát té doby, je ve svém základě městským státem. Řím se stal významným městem již v době královské, jelikož ležel na důležitých obchodních trasách. V raném období byl Řím pod silným vlivem Etrusků a z jejich řad bylo i několik římských králů. Nejvýznamnějším z nich byl **Servius Tullius, kterému jsou připisovány reformy společnosti**. Šlo zejména o rozdělení společnosti podle majetkového censu. Tyto změny si nelze představit jako jednorázový akt, spíš jde o to, že někdy v době jeho vlády se rodová společnost definitivně rozpadá.

Pokud jde o státní orgány, mimo krále je třeba zmínit, že v této době vzniká zejména senát (jako poradní orgán složený z rodových stařešinů) a dále lidová shromáždění zvaná komicie. Zpočátku hrálo roli kalátní shromáždění, ale od Reforem Servia Tullia vystupuje od popředí **centurijní komicie**, která svým významem předčila všechny ostatní. Komicií však bylo více:

- *Comitia curiata* – byla nejstarší a vycházela z rodového uspořádání a členy byli jen patriciové. Původně byla oním hlavním shromážděním jak pro vnitřní, tak i pro zahraniční záležitosti. Nicméně postupně její význam upadal a podržela si de facto jen právo potvrzovat úředníky, kteří byli zvoleni centurijním shromážděním.
- *Comitia centuriata* – centurijní shromáždění již nerespektovalo rodový, ale majetkový princip, kdy se vycházelo z rozdělení podle majetkového censu. Zastoupení byli jak patriciové, tak i plebeji, ale setniny měly různý počet osob (tj. ne setnina = sto osob) – setniny chudších měli sice více osob, ale hlasy se počítaly podle setniny, tedy si převahu stále zachovávali patriciové. Vedle přijímání nejvýznamnějších zákonů byli tímto shromážděním voleni vyšší úředníci.
- *Comitia tributa* – byla rovněž zřízena Serviem Tuliem a také byla tvořena patricii i plebeji, ale rozhodujícím kritériem byla čtvrt' – tedy vycházela

z územního členění. Byli zde voleni nižší úředníci a do Sulových reform měla význam i v otázkách soudní pravomoci u trestných činů.

- *Cominita calata* – byla patrně starším shromážděním, než centurijní. Její význam byl však omezený, i proto, že se scházela jen dvakrát ročně. Jejím úkolem byla volba náboženských představitelů (pontifiků). Z hlediska práva však měla význam ještě při adopci a také zpočátku v dědickém právu (kalátní testament).
- *Concilia plebis* – byl orgán čistě plebejský a vznikl v 5. stol. př. n. l. jako protiváha patriciům. Jím přijímané normy – plebiscita – sice původně zavazovala jen plebeje, ale od r. 287 př. n. l. (*lex Hortensia*) i patricie a de facto byly postaveny na roveň zákonům. Dokonce i v době krize republiky ve své zákonodárné činnosti pokračovala a právě odtud vycházelo velké množství soukromoprávních norem. Tímto shromážděním byli také voleni zástupci plebejů – tribunové lidu.

Výklad práva je svěřen kněžím (tzv. **pontifikální jurisprudenci**), a tak je poměrně **těsně právo spjato s náboženstvím**, což bylo prolomeno až v 3. stol. př. n. l. Velkou roli vedle práva hrají i morální normy. Vztahy mezi Římany tak regulují tři normativní systémy: *EAS* – normy řešící vztahy lidí a bohů (náboženské normy), *IUS* – řešící vztahy mezi lidmi (právo) a pak zde ještě existuje *MOS* – tedy soubor morálních norem, které nejsou vynutitelné žalobami, ale „společenským tlakem.“ Role *MOS* postupem času upadala, jelikož římská společnost se stávala větší a tedy i anonymní. Řadě věcí regulovaných *MOS* však byla poskytnuta později ochrana jednak praetorským, ale často až císařským (viz fideikomisy v dědickém právu) právem.

Základními prameny práva této doby je obyčejové právo, ale také se objevují první zákony. Tyto zákony bývají souborně označovány jako *leges regiae* – tedy zákony královské. Neodchovaly se přímo, nicméně v řadě pozdějších děl se objevují o jejich obsahu zmínky, někdy i přímé citace.

1.1.2 Republika

Expanze započatá již za království v době republiky dále pokračuje po celém Apeninském poloostrově. Za rychlý postup vděčili Římané zejména tomu, že z bývalých nepřátel si smlouvami učinili své spojence. Zároveň se dostávali do konfliktu s koloniemi ostatních národů – Řeků a Féniciánů. Velmi významným nepřítelem bylo právě fénické Kartágo, jehož definitivní porážkou byla

bitva u Zamy 202 př. n. l. Ve 2. stol. př. n. l. následovala expanze do východního Středomoří. Tento rozmach státu však narazil na řadu problémů. Byla jimi zejména společenská pnutí spojená s přerodem společnosti do značné míry agrární na společnost tržní, kdy stále více přestávala hrát roli otázka původu – tedy zda je někdo patricij, nebo plebej – ale rozhodující je otázka majetku. Tyto velké společenské rozdíly se snažily řešit např. reformy bratří Gracchů, ale neúspěšně. Další problémy byly dány podobou státu samého – státní orgány nastavené na malý městský stát již v podmínkách rodící se velké říše nevyhovovaly. Tato krize státu trvala prakticky celé 1. stol. př. n. l. a vyvrcholila občanskými válkami. Obecně je tato doba označována jako krize republiky.

Z hlediska organizace státu byl za republiky **král nahrazen dvěma konzuly**, jako nejvyššími představiteli státu – nejvyššími **úředníky tzv. magistráty**. Aby nedošlo k obnovení královské moci, byly magistratury budovány na následujících zásadách:

- **honorárnost** – tj. neúplatnost, tento termín se stal také východiskem pro masu práva, která vzešla z úřednické činnosti v rámci jejich pravomocí – tzv. ***ius honorarium***;
- **volitelnost** – všichni úředníci byli voleni na komicích – nejvýznamnější roli hrálo shromáždění centurijní (volilo vyšší magistratury);
- **annuita** – doba funkčního období byla jeden rok (výjimkou byl diktátor, kde byla funkce omezena na dobu půl roku, resp. dobu, dokud nebezpečí nepomine), po uplynutí roku nemohl magistrát tentýž úřad bezprostředně znovu zastávat;
- **kolegialita** – s výjimkou diktátora byli úředníci vždy alespoň dva;
- **právo intercesse** – jeden z dvojice mohl vždy provést intercesi (zrušení) rozhodnutí druhého.

Úřady se označovaly jako **magistratury** a dělily se na **vyšší** (diktátor, cenzor, konzul, praetor) a **nižší** (aedilové, quaestor). Rozdělení magistratur vycházelo z toho, kterou komicí byli daní úředníci voleni. Není se ale možno domnívat, že magistratury nižší měly vždy menší moc (*potestas*) a vyšší impérium – např. censoři neměli ani jednu tuto moc, ale jsou vyššími magistraturami. Jak bylo řečeno, byl zde pak ještě tribun lidu, který stál mimo tuto strukturu. Disponoval právem veta vůči rozhodnutí jakéhokoliv magistrátu v Římě, ale i senátu, což z něj činilo velmi silný úřad. Každý úředník byl ze své funkce také odpovědný.